

Toužim 19. a počátku 20. století

Toužimský zámek, který již přestal plnit svou funkci šlechtického sídla byl využit k hospodářským účelům. Během stavebních úprav na počátku 19. stol. byl z části zbourán. Sneseno bylo horní patro Horního zámku včetně věže, zbořeno bylo i jeho jižní křídlo. Zbořená byla jízdná a nárožní věže obou zámků. Po r. 1841 zanikl i letohrádek a také zámecký park zpustl a zanikl. Část zámku sloužila jako panské kanceláře a byty toužimských měšťanů.

13. července 1805 císař František II. městu udělil privilegium na konání dobytčích trhů na sv. Filipa a Jakuba (1. 5.), sv. Antonína (13. 6.) a na Narození P. Marie (8. 9.).

Dobytčí trhy se konaly na Předměstském náměstí (dnes Malé nám.), později za městem. 11. září 1837 se novým majitelem toužimského panství stal vévoda Alfréd K. A. Beaufort-Spontini. který jej vydražil částkou 468.100 zl.

Původem belgický šlechtic emigroval do Čech v r. 1813 před Napoleonem. Koupil bečovské panství a usadil se zde. Jeho rod toužimské panství držel až do r. 1945.

R. 1845 byla městu potvrzena jeho privilegia naposledy. Roboty byly nahrazeny peněžní dávkou, vybírání mýtného převzal stát. Rokem 1848 byly přerušeny poddanské svazky a tak se obyvatelé města stali svobodnými občany.

Od r. 1849 patřila Toužim správně do soudního okresu Bečov a politického okresu K. Vary a od r. 1905 pak pod politický okres Teplá. Nestala se tedy sídlem žádných státních úřadů.

K r. 1854 měla Toužim 314 domů a 1.979 obyvatel, tehdy již výhradně německé národnosti, kteří se kromě zemědělství zabývali řemesly a obchodem, nejrozšířenější byla výroba obuvi, sukna a barvení látek. Na konci feudalismu Toužim sice patřila mezi města menší nikoliv však nejmenší (v západních Čechách v té době bylo jen asi 24 měst s více obyvateli než měla Toužim). V následujícím období však město stagnovalo, což bylo způsobeno dopravní odlehlostí a polohou mimo prudce se rozvíjející průmyslové oblasti, zemědělským charakterem regionu aj.

Jediným zdejším "průmyslovým" podnikem byl zámecký pivovar, cihelna a vodní pila s mlýnem. V průběhu 18. a počátku 19. stol. se zástavba města rozšířila o nové čtvrti (předměstí).

Nová zástavba v "dolním" Předměstí se rozvinula podél dnešní Tepelské ulice. Vodní předměstí se rozšířilo i na západní stranu městského jádra.

Severozápadně od zámku, na údolním svahu vyrostla čtvrť Výsluní. Západně od města, za Střelou, pak čtvrť zvaná Koží Víška a jižně od ní nejmladší čtvrť Vídeňská Špic (dnes zv. "Veterina"). V prostoru mezi "městem", hospodářským dvorem zámku, Stodolami a Předměstím se již od 17. stol. vytvářelo malé židovské ghetto, zvané "Židovské Město." V r. 1696 zde byl vrchností vybudován "nový židovský dům" (snad synagoga?).

Do stavební podoby města výrazným způsobem zasáhly poslední dva velké požáry 16. června 1847 a 28. a 29. července 1872.

Požár v r. 1847 zničil celou severní a východní část náměstí (včetně navazujících částí ulic Kostelní a Plzeňská) a část Předměstí, celkem 52 domů.

Druhý požár zničil zbytek města, tj. jeho celou jižní polovinu a opět část Předměstí celkem asi 200 domů. Vyhořela městská radnice, farní kostel, děkanství a škola.

Při následných úpravách domů, zejména v historickém jádru města, došlo k podstatné změně vzhledu tím, že dosavadní štíty a střechy byly otočeny o 90 stupňů.

Obnova Horní městské brány a věže nebyla krajským úřadem v Plzni povolena kvůli výstavbě nové silnice Plzeň-Loket. Brána spolu s Dolní musela být stržena. Kostelní brána byla snížena a upravena na židovskou synagogu, po r. 1872 byla pak také stržena.

Městské hodiny a pamětní deska z městské věže byly přemístěny na sousední dům č.p. 53, kde byla zřízena nová hodinová vížka. Hodinový stroj, zničený při požáru domu v r. 1896 byl nahrazen strojem novým v r. 1897, který se dochoval dodnes a je to cenná technická památka (unikátní stroj je výrobkem pražské firmy Ludvík Hainz).

Ve městě se rozvíjela spolková činnost. Založen byl spolek hasičů (v r. 1872), pěvecký (1886), tělocvičný okrašlovací a včelařský (1892), pohřební (1896) a hudební. Od r. 1869 zde byla pobočka Chebské záložny a od r. 1901 městská spořitelna. Dále zde byla pošta a od r. 1870 četnická stanice (s jedním četníkem).

Již v 70. letech 19. stol. měla být vybudována železnice, která měla vést přes Toužim (z Plzně do K. Varů), ale z výstavby sešlo. Teprve 10. prosince 1898 byla zprovozněna lokální dráha Rakovník - Bečov - Bochov (přesněji její poslední úsek ze Žlutic do Bečova).

Aby Toužimští dosáhli ve sporu o vedení trasy s Bočovskými svého, vložili do výstavby dráhy částku 200.000 zl. První lokomotiva na toužimské nádraží neprijela po kolejích, ale po silnici na voze taženém osmi páry koni dne 14. 6. 1898. Železnice měla pro celkový rozvoj města nesmírný význam a umožnila vznik menších průmyslových závodů (v r. 1901 byl modernizován zámecký pivovar, vybudován byl parní mlýn, pila, mlékárna, obuvnické dílny). Město začíná prosperovat. To se odráží i v jeho výstavbě. V r. 1911 je vybudována městská plynárna (acetylenová stanice) č.p.

321 v Tepelské ul. a zřízeno městské plynové osvětlení. V r. 1912 byl dokončen moderní tlakový vodovod s vodojemem nad Kosmovou a kanalizace. Slibný rozvoj města přerušila I. světová válka, na jejíž frontách zahynulo 100 toužimských občanů.

Léta 1919 až 1938

V letech 1918 až 1938 žili v Toužimi, tak jako v letech předcházejících, převážně občané německé národnosti. Podle záznamu v kronikách v roce 1923 v Toužimi žily pouze 4 české rodiny, v roce 1938 žilo ve městě celkem 39 Čechů.

Toužimští Němci jednáním a smyšlením obhajovali nejenom německou řeč, ale i příslušnost obyvatel města k německému národu a německému státu. Již při vzniku republiky nesouhlasili s Československem a spolu s ostatními Němci žijícími v Sudetech, se snažili z českého pohraničního území vytvořit státní útvar Deutschböhmen, který by později připadl Německu.

Potvrzuje to zápis v kronice železniční stanice Toužim, ve kterém se uvádí, že toužimští občané odepřeli poslušnost československé vládě. Přerhali telegrafní dráty, přes koleje naházeli stromy a organizovali ozbrojený odpor. Chtěli tím zabránit průjezdu vlaku s československými vojáky, kteří byli poslání do českého pohraničí uklidnit bouřící se německé občany. Jak se v kronice uvádí, československé vojsko zapůsobilo i na toužimské bouřící se občany kteří se v začátku prosince nejenom bez boje vzdali, ale i rychle se uklidnili.

Toužimští Němci však ve výbojích proti ČSR neustali nikdy a hájili národní německé zájmy vůči do města přicházejícím Čechům. Dokládá to zápis v kronice města. V roce 1923 si toužimští Němci postavili novou školu. Aby do ni nemuseli přijmout i české děti, odmítlo zastupitelstvo města příspěvek československého státu. Náklady na stavbu město uhradilo z prodeje dřeva z obecního lesa a z darů bohatých německých občanů.

Názory i jednání v Toužimi žijících Němců zejména od roku 1935 ovlivňovala Henleinova strana SDP (Sudetendeutsche Partei), které toužimští Němci plně věřili. V kronice je uvedeno, že 23.dubna 1938 ji zastupitelstvo města složilo slib věrnosti.

Na podzim roku 1938 protičeské výboje ve městě značně zesílily a docházelo ke každodennímu napadání přítomných Čechů, k ničení českého a židovského majetku a všeho, co připomínalo ČSR. Řádění Němců ukončil až příchod českých vojáků, kteří do Toužimi přišli po vyhlášené mobilizaci. S jejich odchodem z města odešli i čeští obyvatelé a Toužim zůstala zcela německá. Toužimští Němci přijali s nadšením, že české pohraničí bylo mnichovským rozhodnutím v roce 1938 přičleněno k německé říši a že město je nejenom německé německými obyvateli, ale i územím. Splnilo se jim přání již z roku 1918. Hospodářský život ve městě v letech 1918 až 1938 byl založen, tak jako v celé republice v té době, na soukromém vlastnictví.

Pro další rozvoj průmyslu i řemesel byla významná elektrifikace města, dokončená v roce 1921.

Již kolem roku 1918 začali bratři Tischerové budovat malou parní elektrárnu (nyní dílny za č.p. 149), kterou však nedokončili.

Práci občané města nejvíce nacházeli v různých živnostech a obchodech. Obchodníci se starali o to, aby si lidé vše, co potřebovali k zabezpečení rodin, mohli nakoupit přímo ve městě.

Prodejny se nacházely nejenom ve středu města, ale i v jednotlivých ulicích. Potraviny si lidé mohli nakoupit ve třech potravinářských obchodech a v několika prodejnách se smíšeným zbožím.

Ve městě byly samostatné prodejny drogistického zboží, prodejna mléka a mléčných produktů, domácích potřeb, lékárna, knihkupectví a papírnictví, několik prodejen textilu, zeleniny, cigaret a tabáků. V Plzeňské ulici byl pod nádražím velkoobchod koloniálním zbožím a uhlím.

Ve městě existovala všechna pro život potřebná řemesla. Čtyři pekaři pekli jak chleba, tak i různé pečivo, v několika cukrárnách se zboží prodávalo, ale i přímo vyrábělo. Toužimští občané hledali obživu i v dalších řemeslech. Řemeslníci často spojovali živnost s malým zemědělským hospodářstvím. Byli to například řezníci a majitelé hospod a hospůdek. Řezníků v Toužimi bylo pět, někteří z nich vlastnili kromě řeznictví i hostinec. Hostinců bylo ve městě čtrnáct. K oblíbenému výletnímu místu patřila dřevěná restaurace na vrcholu Třebouňského vrchu, která se v zimě stávala střediskem zimních sportů. Střediskem zábav a hojných návštěv zejména ve volných dnech, se stávaly zahradní restaurace s kuželníkem. Jedna byla u nádraží a druhá v místě dnešní myslivny kde se hrál i fotbal, neboť tam bylo fotbalové hřiště. Uznávanými řemeslníky byli toužimští ševci, kteří prosluli zejména výrobou ručně šitých vysokých bot. Vyhledávaným a skutečně potřebným byl osobní autodopravce, který zajišťoval taxislužbu.

Vozil i pacienty do nemocnice. Veřejná doprava v porovnání s dnešní byla velmi skromná a nedostatečná. Do Karlových Varů se jezdilo jen vlakem. Autobus, pochopitelně soukromý, jezdil ze Štipoklas do Toužimi a do Plzně jednou za týden.

Kromě velkostatku, který patřil k zámku a tím i k bečovskému panství a dvou větších sedláků, zemědělci hospodařili většinou na malých výměrách poli. Produkty, zejména z živočišné výroby prodávali na trhu přímo v Toužimi nebo je vozili většinou prostřednictvím hokynáře do Karlových Varů, kde je prodávali v tržnici nebo je přenechávali lázním. Na zemědělství navazovala činnost

mlékárna v Pivovarské ulici. Zpracovávala mléko nejenom od zemědělců z Toužimi, ale i z okolních obcí. Mléko a další mléčné výrobky vozila mlékárna každý den do Karlových Varů. Zemědělcům poskytovalo službu i několik mlýnů. V zámeckém pivovaru se pivo přestalo vařit brzy po první světové válce, ale stáčírna piva v něm existovala až do sklonku druhé světové války, kdy vyhořel. Ve směru na Útvinu v č.p. 342 byla sodovkárna.

Podnikům, ve kterých pracovalo více lidí, bylo v Toužimi v té době málo. Ve dvou místních továrnách se zhotovovaly boty. V jedné pracovalo asi 100 zaměstnanců, v druhé ani ne 50.

Zaměstnání určitému počtu obyvatel poskytoval místní stavitel, který vlastnil pilu a kamenolom. Se stavitelem úzce spolupracoval jeho bratr vlastník nákladní autodopravy. Jeho zaměstnanci vozili na pilu dříví, kámen z lomu a další materiál na stavby. Několik lidí pracovalo i ve výrobě cementového zboží.

Z uvedeného vyplývá, že Toužim lze v období první republiky charakterizovat jako malé, venkovské, převážně zemědělské městečko, bez významného průmyslu. Němečtí občané, a byli to téměř všichni obyvatelé města, nesouhlasili s připojením českého pohraničí a tím i Toužimi do ČSR, své smýšlení projevovali protičeskými činy.